

Резюме

Кабанец А. С. Теоретико-правовые основы становления демократии в Украине.

В статье выделяются предпосылки становления демократии в Украине, в частности правовые, экономические, политические и социально-культурные. Раскрываются факторы становления демократии, а именно объективные (внутренние – экономические, социальные, культурные) и внешние. Сделан вывод, что объективными факторами становления демократии: расширение экономической свободы; преодоления экономических проблем; радикальное изменение институтов общества, всей системы ценностей и психологии людей, которые породила тоталитарная система, повышение уровня государственной культуры граждан. Факторами, определяющими динамизм демократических процессов в Украине выступают: экономическая, социальная и государственная стабильность общества; гражданская активность граждан.

Ключевые слова: государство, правовое государство, демократия, особенности становления демократии.

Summary

Kabanets A. Theoretical and legal foundations of democracy in Ukraine.

The article singles out prerequisites of democracy in Ukraine, including legal, economic, political and socio-cultural. Uncover the factors of democracy, namely the objective (domestic – economic, social, cultural) and external. It is concluded that objective factors establishing democracy are: expansion of economic freedom, overcoming economic problems; radical change institutions of society, the whole system of values and human psychology that spawned totalitarian system, improve public culture of citizens. Factors that determine the dynamics of democratic processes in Ukraine are: economic, social and national stability of society, civic activity of citizens.

Key words: government, rule of law, democracy, especially the establishment of democracy.

Отримано 28.05.2013

УДК 340.15

М. В. КАПЕЛЮШНА

*Марина Валеріївна Капелюшна, асистент
кафедри Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗАСАД ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА В УКРАЇНІ (1917–1921 РР.): АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД НАУКОВОГО ДОРОБКУ ПРАВОНАВЦІВ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

Одним із дискусійних аспектів історії державотворення та правотворення доби Української революції 1917–1921 рр. є проблема державного будівництва. Навіть тематичний огляд наукового доробку з цієї проблеми свідчить, що протягом майже столітнього періоду дослідження до неї звертались не лише правознавці, але й історики, філософи, політологи, фахівці з державного управління. Слід зазначити, що досліджуючи законодавчі засади державного будівництва в Україні 1917–1921 років, науковці поряд з поняттям «державне будівництво» використовують також терміни «державотворення» та «розбудова держави». На нашу думку, попри різне звучання, всі ці терміни можна вважати синонімічними за змістом, адже їх сутність полягає в розгортанні державотворчих процесів у тому чи іншому з щойно створених революційною стихією національних державних утворень, зокрема в УНР, ЗУНР, Українській Державі.

Значний внесок у дослідження проблеми зробили правознавці української діаспори. Аналіз літератури дає нам підстави стверджувати, що істориками права проблема законодавчих засад державного будівництва в Україні революційної доби 1917 – 1921 рр. не лише активно осмислювалась, а й популяризувались самі законодавчі акти. Починаючи з 1920-х рр., масово публікуються окремі правові акти та їх збірники¹. Свідченням того, що інтерес науковців діаспори до законодавчої діяльності доби Української революції 1917–1921 рр. не вщухає, є, наприклад, публікація «Державні акти УНР», в якій подано 14 основоположних державотворчих документів: законів, універсалів, постанов².

Одним із перших серед істориків права, що перебували в еміграції, приступив до аналізу національного законодавства революційної доби 1917–1921 рр. С. Дністрянський. Уже в 1920 р. він друкує кілька публікацій, присвячених правовому аналізу проектів Конституції УНР 1920 р., один з яких підготовлений урядовою комісією, а інший – С. Бараном. Варто зазначити, що вчений піддав ці проекти критичному аналізу не лише з правового боку, а й з політичного³. «Ні один, ні другий проект, – на переконання С. Дністрянського, – не є проектом справжньої конституції, треба основно переробити й передумати конституційну грамоту та відкинути всякі особисті вигляди чи бажання, і створити справді таке діло, яке відповідає духові і традиціям цілого нашого народу»⁴. У цьому ж році дослідником було створено і «Проект Конституції ЗУНР» (1920), який, на жаль, не було опубліковано.

Згодом свій конституційний законопроект опублікував О. Ейхельман⁵.

З початку 1920-х рр. розгортається осмислення істориками права діаспори досвіду державотворчих та правотворчих процесів доби Української революції 1917–1921 рр. Одним із перших стисло проаналізував здобутки та невдачі в галузі державного будівництва на західноукраїнських землях за доби ЗУНР М. Чубатий⁶. Попри те, що головну увагу дослідник зосередив на оцінці діяльності виконавчої влади, окремий підрозділ «Законодатна влада» присвячено ним характеристиці законодавчого процесу в ЗУНР⁷. Варто зазначити, що до дослідження деяких аспектів проблеми законодавства революційної доби 1917–1921 рр. М. Чубатий повернеться знову, але вже в повоєнні роки. Зокрема, критичному аналізу автором піддано законодавчі акти УНР та ЗУНР, пов'язані з проголошенням самостійності й соборності України⁸.

Значний науковий доробок з досліджуваної нами проблеми належить правознавцю М. Лозинському. Серед праць автора варто виокремити дві монографії, одна з яких присвячена дослідженню ЗУНР, а інша – узагальненню досвіду УНР, ЗУНР та соборної УНР⁹, причому, як і М. Чубатий, М. Лозинський з-поміж десятків інших законодавчих актів виокремлює та підкреслює особливе історико-правове значення Акту соборності УНР та ЗУНР від 22 січня 1919 р. Варто звернути увагу, що, на думку М. Лозинського, мова йшла про федерацію обох держав¹⁰, проте аналіз змісту і суті всього комплексу нормативно-правових актів, пов'язаних з об'єднувачими процесами двох держав в соборну Україну, свідчить про повну ліквідацію ЗУНР як окремої держави і її входження до складу УНР.

Ряд законодавчих та інших актів українського державотворення 1917–1921 рр. отримали аналітичну оцінку в працях правознавця С. Шелухіна. Особливий інтерес серед них викликає дослідження автором витоків та суті Варшавського договору між Польщею та Директорією УНР¹¹. У цій праці С. Шелухін дає правову оцінку тимчасовій конституції, прийнятій Трудовим Конгресом 28 січня 1919 р., констатує, що «це єдине джерело походження і єдина основа легальності влади Директорії УНР»¹². Автор зазначає, що вона була прийнята «в порядку спішності, бо військові події не давали можливості Конгресові засідати і працювати далі в Києві»¹³. Щодо самого Варшавського договору, то, на думку С. Шелухіна, з правової точки зору він є незаконним, адже «за силою закону 28 січня 1919 р. Директорія не мала права творити з другими державами договору, яким робилися б зміни в державних елементах УНР, уступкою її території з населенням, зміною її влади, накладанням на Український нарід обов'язків, касуванням попередніх основних і звичайних законів»¹⁴.

У деяких інших працях С. Шелухін ставить під сумнів дату проголошення незалежності України¹⁵, висуваючи з цього приводу дві версії. За першою – «визнання України самостійною державою сталося на підставах міжнародного права чотирма державами в Бресті 30 січня 1917 р. (12 січня 1918 р.), на 13 день раніш, ніж вийшов IV Універсал»¹⁶. За другою версією С. Шелухіна, проголошення IV Універсалу, а отже і незалежності України «22/І є фальшивим – у цей день не було ще й проекту... Вотум був уночі з 24 на 25 січня – це і є датою»¹⁷. Ми підтримуємо позицію автора і вважаємо, що справжньою датою прийняття IV Універсалу та проголошення незалежності УНР є 25 січня 1918 р.

Значний вклад в осмислення досвіду національного законотворення доби Української революції 1917–1921 рр. здійснив історик права А. Яковлів. Слід зазначити, що особливу увагу дослідника привернула державотворча та правотворча діяльність Центральної Ради. Зокрема, досить ґрунтовно автором проаналізовано резолюції Всеукраїнського Національного Конгресу, IV Універсал, Конституцію УНР¹⁸.

Якщо А. Яковлів зосередив свою увагу на дослідженні Конституції УНР, ухваленої 29 квітня 1918 р. Центральною Радою, то Б. Дзерович охарактеризував Конституцію УНР, ухвалену 28 січня 1919 р. Трудовим Конгресом¹⁹. Офіційно цей важливий законодавчий акт доби Директорії мав назву «Закон про форму влади на Україні», проте Б. Дзерович, слідуючи позиції С. Шелухіна, викладеній нами вище, також називає його конституцією та вважає єдиним джерелом легального походження влади Директорії і її компетенції. Дослідник наголошує, що цей закон хоча й визначав основи державного устрою та, на відміну від Конституції УНР 29 квітня 1918 р. набрав чинності, все ж був недосконалим, бо приймався поспіхом та без належного обговорення²⁰.

Аналітичному огляду конституційного законодавства УНР присвятив своє дослідження П. Баский²¹, щоправда, основну увагу все ж приділивши не стільки законодавчим процесам, скільки політико-правовим проблемам національного державотворення цього періоду.

Значний внесок у дослідження національного законодавства доби Української революції 1917–1921 рр. здійснено у серії статей та монографій М. Стахів, причому науковець неупереджено аналізує державотворчі та правотворчі процеси не лише стосовно національних форм державності, а й радянської державності в часи багаторазових намагань насильницького встановлення радянської влади в Україні у 1917–1921 рр.²² Автор констатує, що «несфальшовані советські джерела підтверджують безсумнівний факт, що всі три Советські Республіки в Україні були твором інвазійної окупації»²³.

Щодо національної державності, то оцінюючи значення Третього Універсалу УЦР, М. Стахів наголошує, що «Україна уконституювалася як держава дня 20-го листопада 1917 р.»²⁴. Аналізуючи падіння Центральної Ради та проголошення Української Держави гетьмана П. Скоропадського, автор ставить питання: «Чи новий режим творив нову державу? Чи може існувала дотеперішня суверенна Українська Держава, основана актами 20-го листопада 1917 і 22 січня 1918 р., а тільки із зміненним режимом?»²⁵. Підкреслюючи тяглість національного державотворення доби Української революції 1917–1921 рр., М. Стахів констатує: «За режиму Павла Скоропадського існувала дальше та сама держава, яку створила Українська Центральна

Рада. Був тільки тоді змінений тимчасово режим Української Народної Республіки без зміни самої основної форми Української Держави... Нема ніякої підстави в будь-яких правних актах нового режиму для того, щоб його можна було уважати монархічним устроєм»²⁶.

Стосовно дослідження законодавчих засад державного будівництва в Західно-Українській Народній Республіці, то цим аспектам проблеми М. Стахів присвятив окреме монографічне дослідження, в якому аналізуються законодавчі акти щодо діяльності ЗУНР від її створення в 1918 р. до остаточного розпуску її органів Є. Петрушевичем у 1923 р.²⁷.

Слід зазначити, що найбільше уваги М. Стахів приділено проблемам національного державотворення за доби Директорії УНР. У першу чергу, це стосується його семитомної праці «Україна в добу Директорії УНР». Науковець зазначає, що «в початковий період Директорії УНР законодавство входило в компетенцію самої Директорії»²⁸, а вимоги М. Грушевського та інших членів Центральної Ради «щоб відновити діяльність самої УЦРади і повернути в силу всі ухвалені нею закони, не знайшли собі послуху ні серед більшості політичних кіл біля Директорії, ні самої Директорії»²⁹. Окремий розділ «Перша тимчасова конституція» присвячено автором Декларації Директорії від 26 грудня 1918 р.³⁰. Слід зазначити, що іншу думку ще у 1926 р. висловив у своїй праці С. Шелухін, вважаючи тимчасову конституцію, прийняту Трудовим Конгресом 28 січня 1919 р., що «це єдине джерело походження і єдина основа легальності влади Директорії УНР»³¹, жодним словом не згадуючи Декларацію Директорії від 26 грудня 1918 р., яку М. Стахів називає першою тимчасовою конституцією Директорії.

В окремому розділі наступного тому своєї ґрунтовної праці дослідник аналізує матеріал, що стосується Універсалу Соборності та боротьби за Соборну Україну³². Значну увагу М. Стахів приділив також дослідженню рішень Конгресу Трудового Народу України, який називає «першим всеукраїнським парламентом»³³ та Конституції від 28 січня 1919 р.³⁴. «Закон про Місцеві Ради Трудового Народу» аналізується автором у шостому томі «України в добу Директорії УНР»³⁵. У завершальному томі викладено «Дискусію над проектами зміни влади»³⁶, законодавчу діяльність нової Ради Міністрів, очолюваної Б. Мартосом³⁷, причому всі ці акти досить вдало порівнюються М. Стахівим з конституційними основами УСРР та Першою конституцією УСРР³⁸.

Аналізу змісту та значення III Універсалу Центральної Ради присвятив свою статтю правознавець В. Лисий, правда назвавши його «III Універсалом УНРРеспубліки»³⁹. На наш погляд, така назва є невдалою, адже попередні I та II Універсали аж ніяк не можна пов'язати з УНР, яка на час їх проголошення ще взагалі не існувала. До речі, аналогічна термінологічна плутанина стосується в статті і посади М. Грушевського, якого В. Лисий називає не тільки головою Центральної Ради (УЦР), а й безпідставно, то «Президентом УНР», то «Президентом УЦР»⁴⁰, яким він насправді ніколи не був. На думку автора, «Українську Народну Республіку як самостійну державу відновлено фактично і правно 20 листопада 1917 р. III Універсалом, а IV-й Універсал тільки підкреснув повну й абсолютну незалежність і самостійність Української Республіки»⁴¹. Охарактеризувавши формулювання, пов'язані з визначенням самостійності та територіальних меж УНР, В. Лисий зазначає, що інші розділи Універсалу «мають тільки програмовий характер евентуальної дії», зокрема, саме так автор охарактеризував розділ про евентуальний федеративний зв'язок з Росією, який мав характер побажання, адже «федеруватися не було з ким, бо советської влади Україна не визнала»⁴².

Одним з перших узагальнюючих видань, присвячених аналізу законодавства доби Української революції 1917–1921 рр., стала монографія К. Костіва⁴³, правда з дещо недосконалою, як, на наш погляд, структурою та, відповідно, періодизацією національних державотворчих процесів. Так, наприклад, навряд чи є виправданим підхід автора, щодо обмеження «історії відновленої Української Держави» 1917–1919 роками та поділ її на три періоди: доба Центральної Ради, доба гетьмана П. Скоропадського та доба Директорії УНР, адже, по-перше, доба Директорії не закінчується 1919 р., по-друге, на якій підставі «Тимчасовий основний Закон» Української Національної Ради, прийнятий 13 листопада 1918 р. у Львові, включено до доби Директорії УНР?

Огляда законодавчих актів періоду Української революції 1917–1921 рр. К. Костів розпочинає з характеристики резолюції Всеукраїнського Національного Конгресу, які вважає за «перший конституційний акт цієї доби»⁴⁴, а також «перший етап у процесі скликання українських установчих зборів та проголошення суверенної Української Держави»⁴⁵.

Значний обсяг у монографії займають матеріали, присвячені аналізу Універсалів Центральної Ради та Конституції УНР⁴⁶. Дискусійним є трактування автором питання суверенності України. Так, на його думку, «з погляду державного права Третій Універсал – це основний конституційний закон, яким було встановлено суверенну, ні від кого незалежну назовні Українську Державу»⁴⁷, фактично ставлячи знак рівності між рішеннями III та IV Універсалів, не вказуючи при цьому на перебування УНР у складі Російської Федерації, проте аналіз текстів цих універсалів свідчить, що суверенність УНР проголошував лише IV Універсал. Дещо легковажно К. Костів підійшов і до аналізу законодавства про главу держави. Наприклад, коментуючи другий параграф Конституції УНР, дослідник наголошує, що «голова парламенту був одночасно президентом Української Держави», про що жодним словом не вказується в самому документі⁴⁸.

Досить ґрунтовний аналіз низки законодавчих актів періоду національного державотворення 1917–1921 рр. здійснено в монографії О. Юрченка⁴⁹. Варто вказати на своєрідність підходу автора щодо вибору цих актів для критичного аналізу. Так, майже сто сторінок тексту монографії присвячено дослідником аналізу Універсалів Центральної Ради⁵⁰, а, наприклад, про Конституцію УНР не сказано жодного слова. Щодо

законодавства доби Гетьманату П. Скоропадського, то О. Юрченком детально проаналізовано гетьманську Грамоту від 14 листопада 1918 р., більш відому в літературі під назвою «Акт федерації»⁵¹, і навіть не згадано про інші важливі акти як, наприклад, «Закони про тимчасовий державний устрій України» та ін. Аналогічний підхід застосовано О. Юрченком і до вибору для критичного аналізу законодавчих актів доби Директорії УНР, обмежившись лише ґрунтовною характеристикою Варшавського договору між Польщею та УНР⁵².

Окремі аспекти проблеми знайшли своє висвітлення в монографії правознавця М. Шкільника⁵³. Зокрема, в підрозділі «Діяльність уряду Директорії» подано оцінку рішень Трудового Конгресу України та проаналізовано відношення Ради Народних Міністрів до законодавства Центральної Ради та Української Держави. Дослідник наголошує, що «цей уряд уневажнив ряд гетьманських законів і привернув в силу законодавство Центральної Ради, зокрема закони про землю, про автокефалію Православної Церкви на Україні, про державну мову»⁵⁴. На жаль, М. Шкільником не акцентовано увагу на тому, що саме із законодавчого доробку і в якій формі запозичено Директорією з доби Центральної Ради, Української Держави, що залишено без змін, а що відкинуто, видозмінено, розширено чи створено вперше.

Можна без перебільшення наголошувати на тому, що підсумковим дослідженням в справі осмислення досвіду державотворчих та правотворчих процесів доби Української революції 1917–1921 рр. правознавцями діаспори і змістовно, і за часом видання стала монографія Л. Окіншевича «Вступ до науки про право і державу», в якій вказаним аспектам проблеми безпосередньо присвячено окремий підрозділ під назвою «Визвольна боротьба і українська модерна держава та право»⁵⁵.

Порівнюючи різницю «державотворчого старту» УНР і ЗУНР, дослідник зазначає, що Австро-Угорщина сама розпалася, а зі складу Росії треба було виходити. Так, на глибоке переконання Л. Окіншевича, «при створенні нової держави не можна було обійтися без оперативного втручання у вигляді розриву з Росією. ...Але операція мала бути рятівничою, бо далі перебування в межах Росії мало принести українському народові національну смерть»⁵⁶.

Щодо відновлення української державності у 1917–1921 рр., то на думку Л. Окіншевича, це було «оформлення державності новітнього типу. Саме таким типом були парламентарні республіки (УНР, ЗУНР) і парламентарна монархія (гетьманат)»⁵⁷.

Узагальнює автор і досвід розвитку законодавчої діяльності і права в досліджувану добу: «Правна творчість визвольної доби насамперед відбувалася в галузях публічного права. Це є закономірний шлях, яким проходять усі народи, що їм вдається відновити свою державність. Вже в наступні по перемозі роки, поступово, в складній праці вони крок за кроком творять норми й кодекси різних галузей приватного права, до їх завершення керуючись правовими нормами державних організмів, у межах яких ці народи раніше перебували. Так мало бути й на Україні, з тим, однак, що цього другого етапу творення своєї правової системи так і не настало внаслідок поразки визвольних змагань»⁵⁸.

Таким чином, саме правознавці української діаспори першими звернулись до проблеми дослідження законодавчих засад державного будівництва за доби Української революції 1917–1921 рр. Ними випущено сотні публікацій, присвячених аналізу як окремих законодавчих актів досліджуваного періоду, так і перші комплексні та узагальнюючі праці з проблеми. Відірваність дослідників від архівних джерел, зосереджених в основному в Україні, спричинила низку помилок в їхніх працях, а багато законодавчих актів залишилось поза увагою правознавців. Проте, попри все сказане, науковий доробок істориків права української діаспори щодо дослідження законодавчих засад національного державного будівництва за доби Української революції 1917–1921 рр. став своєрідним фундаментом для ґрунтовного осмислення та подальшого комплексного дослідження проблеми сучасними вітчизняними правознавцями.

¹ Проект Тимчасового Закону про форми державного устрою та про порядок законодавства // Воля. – Відень, 1920. – Т. 1. – № 12. – С. 596–598; Четвертий Універсал Центральної Ради // Гуртуймося. – Прага, 1933. – № 10. – С. 2–4; Перший Універсал Української Центральної Ради // Самостійна Україна. – Чикаго; Детройт, 1987. – № 2. – С. 69–71; Українська суспільно-політична думка в 20 столітті: Документи і матеріали. – Т. 1. – Мюнхен: Сучасність, 1983. – 510 с. та ін.

² Державні акти УНР / Передм. В. Трембіцького // Альманах Українського народного союзу. – Парсіппані; Нью-Йорк, 1999. – С. 61–76.

³ Дністрянський С. Нові проекти української конституції // Воля. – Відень, 1920. – Т. 6. – Ч. 5. – С. 232–237; Т. 6. – Ч. 7/8. – С. 342–348.

⁴ Там само. – С. 233.

⁵ Ейхельман О. Проект Конституції основних державних законів УНР. – Тарнів: Тризуб, 1921. – 96 с.

⁶ Чубатий М. Державний лад на Західній області Української Народної Республіки. – Львів, 1921. – 40 с.

⁷ Там само. – С. 10–15.

⁸ Чубатий М. Історично-правні основи актів самостійності і соборності України 1918–1919 рр. // Правничий вісник НТШ. – Нью-Йорк, 1963. – Кн. 2а. – С. 3–12.

⁹ Лозинський М. Галичина в роках 1918–1920. – Відень, 1922. – 228 с.; його ж. Уваги про українську державність. – Відень: Накладом Укр. робітн. т-ва «Єдність», 1927. – 86 с.

¹⁰ Лозинський М. Галичина в роках 1918–1920. – Відень, 1922. – С. 70.

¹¹ Шелухін С. Варшавський договір між поляками й С. Петлюрою 21 квітня 1921 року. – Прага: Нова Україна, 1926. – 40 с.

¹² Там само. – С. 11.

¹³ Там само. – С. 11–12.

¹⁴ Там само. – С. 13.

- ¹⁵ Шелухін С. Україна. Назва нашої землі з найдавніших часів. – Прага, 1936. – Дрогобич: Бескид, 1992. – 249 с.
- ¹⁶ Там само. – С. 72.
- ¹⁷ Там само.
- ¹⁸ Яковлів А. Всеукраїнський Національний Конгрес 1917 року // Тризуб. – Париж, 1937. – № 17/18. – С. 3–10; його ж. Наше державне свято 9/22 січня // Гуртуймося. – Прага, 1930. – № 4. – С. 6–11; його ж. Основи Конституції УНР. – Париж, 1937. – 63 с. та ін.
- ¹⁹ Дзерович Б. Закон про форму влади на Україні з дня 28 січня 1919 року // Правничий вісник. – Нью-Йорк, 1955. – С. 39–45.
- ²⁰ Там само. – С. 44–45.
- ²¹ Баский П. Огляд конституційного законодавства Української Народної Республіки. – Новий Ульм: Укр. вісті, 1959. – 34 с.
- ²² Стахів М. Державно-правовий розвиток УНР і різні етапи советської влади в Україні / Матвій Стахів // Альманах Українського народного союзу на ювілейний рік 1968. – Нью-Йорк, 1968. – С. 60–83 та ін.
- ²³ Там само. – С. 80.
- ²⁴ Стахів М. Гетьманський режим у 1918 р. та його державно-правна якість / Матвій Стахів. – Нью-Йорк; Скрантон, 1951. – С. 4.
- ²⁵ Там само. – С. 7.
- ²⁶ Там само. – С. 46–47.
- ²⁷ Стахів М. Західна Україна. Нарис історії державного будівництва та збройної і дипломатичної оборони в 1918–1923 рр. / Матвій Стахів. – Т. 4. – Скрантон: Український робітничий союз, 1960. – 122 с.
- ²⁸ Стахів М. Україна в добі Директорії УНР / Матвій Стахів. – Т. 1: Власними силами. – Скрантон: Укр. наук. видавн. б-ка, 1962. – С. 84.
- ²⁹ Там само. – С. 86.
- ³⁰ Там само. – С. 130–171.
- ³¹ Шелухін С. Варшавський договір між поляками й С. Петлюрою 21 квітня 1921 року. – Прага: Нова Україна, 1926. – С. 11.
- ³² Стахів М. Україна в добі Директорії УНР / Матвій Стахів. – Т. 2: Україна між двома силами. – Скрантон: Укр. наук. видавн. б-ка, 1963. – С. 41–60.
- ³³ Стахів М. Україна в добі Директорії УНР / Матвій Стахів. – Т. 3: Україна між двома силами. – Скрантон: Укр. наук. видавн. б-ка, 1963. – С. 9–62.
- ³⁴ Там само. – С. 62–99.
- ³⁵ Стахів М. Україна в добі Директорії УНР / Матвій Стахів. – Т. 6: Криза на всіх фронтах. – Скрантон: Укр. наук. видавн. б-ка, 1965. – С. 122–127.
- ³⁶ Стахів М. Україна в добі Директорії УНР / Матвій Стахів. – Т. 7: Вихід із кризи. – Скрантон: Укр. наук. видавн. б-ка, 1966. – С. 13–33.
- ³⁷ Там само. – С. 33–35.
- ³⁸ Там само. – С. 233–279.
- ³⁹ Лисий В. III Універсал УНРеспубліки / В. Лисий // Вільна Україна. – Нью-Йорк, 1965. – Ч. 48. – С. 40–45.
- ⁴⁰ Там само. – С. 40–41.
- ⁴¹ Там само. – С. 41.
- ⁴² Там само. – С. 41–42.
- ⁴³ Костів К. Конституційні акти відновленої Української держави 1917–1919 років і їхня політично-державна якість / К. Костів. – Торонто, 1964. – 186 с.
- ⁴⁴ Там само. – С. 19.
- ⁴⁵ Там само. – С. 28.
- ⁴⁶ Там само. – С. 28–113.
- ⁴⁷ Там само. – С. 75.
- ⁴⁸ Там само. – С. 110.
- ⁴⁹ Юрченко О. Українсько-російські стосунки після 1917 р. в правовому аспекті / Олександр Юрченко. – Мюнхен, 1971. – 402 с.
- ⁵⁰ Там само. – С. 54–145.
- ⁵¹ Там само. – С. 210–214.
- ⁵² Там само. – С. 286–289.
- ⁵³ Шкільник М. Україна у боротьбі за державність в 1917–1921 роках / Михайло Шкільник. – Торонто, 1971. – 366 с.
- ⁵⁴ Там само. – С. 347.
- ⁵⁵ Окіншевич Л. Вступ до науки про право і державу / Лев Окіншевич. – Мюнхен: Український Вільний Університет, 1987. – С. 188–195.
- ⁵⁶ Там само. – С. 191.
- ⁵⁷ Там само. – С. 193.
- ⁵⁸ Там само. – С. 194.

Резюме

Капелюшина М. В. Історико-правові дослідження законодавчих засад державного будівництва в Україні (1917–1921 рр.): аналітичний огляд наукового доробку правознавців української діаспори.

У статті проаналізовано дослідження істориків права української діаспори, присвячені проблемі вивчення законодавчих засад національного державного будівництва за доби Української революції 1917–1921 рр. Стверджується, що правознавцями діаспори проблема законодавчих засад державного будівництва в Україні революційної доби не лише активно осмислювалась, а й популяризувались самі законодавчі акти. Наголошується, що саме за межами України було видруковано перші комплексні та узагальнюючі праці з проблеми, які стали своєрідним фундаментом для ґрунтовного осмислення та подальшого комплексного дослідження теми сучасними вітчизняними правознавцями.

Ключові слова: історики права української діаспори, законодавство, національне державне будівництво, Українська революція 1917–1921 рр.

Резюме

Капелюшная М. В. Историко-правовые исследования законодательных основ государственного строительства в Украине (1917–1921 гг.): аналитический обзор научного наследия правоведов украинской диаспоры.

В статье проанализированы исследования историков права украинской диаспоры, посвященные проблеме изучения законодательных основ национального государственного строительства в период Украинской революции 1917–1921 гг. Утверждается, что правоведами диаспоры проблема законодательных основ государственного строительства в Украине революционной эпохи не только активно осмысливалась, но и популяризировались сами законодательные акты. Акцентируется внимание, что именно за пределами Украины были изданы первые комплексные и обобщающие труды по проблеме, которые стали своеобразным основанием для глубокого осмысления и дальнейшего комплексного исследования темы современными отечественными правоведами.

Ключевые слова: историки права украинской диаспоры, законодательство, национальное государственное строительство, Украинская революция 1917–1921 гг.

Summary

Kapelyushna M. Historical and legal research of state legislative building in Ukraine in 1917–1921: analytical review of scientific heritage of legists of ukrainian diaspora.

This paper analyzes the researches of problems of studying of the legal framework of the national state building during Ukrainian Revolution in 1917–1921 by historians of law of Ukrainian diaspora. Author proves that lawyers of diaspora not only actively analyzed the problem of foundations of state building in Ukraine during the revolutionary period but also popularized legal acts. It is noted that outside Ukraine first comprehensive and integrated works on this problem that became the foundation for comprehension and further complex research of the problem by contemporary domestic lawyers were published.

Key words: Ukrainian diaspora historians of law, legislation, national state building, Ukrainian Revolution 1917–1921.

Отримано 7.06.2013

УДК 340.132.6

М. В. КОТЕНКО

Микола Віталійович Котенко, аспірант Київського національного університету імені Тараса Шевченка

**СИСТЕМНИЙ СПОСІБ ТЛУМАЧЕННЯ ПРАВОВИХ НОРМ:
ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА МІСЦЕ В СИСТЕМІ
ПРАВОІНТЕРПРЕТАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

В юридичній літературі питання змісту та різновидів способів тлумачення правових норм, у тому числі й питання системного способу тлумачення правових норм, досліджувались переважно в аспекті вивчення її проблем та розкривались у працях таких вчених, як С. В. Бобровник, Ю.Л. Власов, Г. П. Задорожний, Б. С. Ебзеєв, П. Б. Євграфов, О. В. Зайчук, В. О. Котюк, Н. М. Оніщенко, Н. М. Пархоменко, П. М. Рабінович, О. Ф. Скакун, О. В. Петришин, А. М. Талалаєва, Ю. М. Тодика, А. М. Толочко, Т. Я. Хабрієва, А. Ф. Черданцев, Ю. С. Шемшученко та інших. Однак, незважаючи на досить високу активність наукового вивчення питань способів тлумачення правових норм, слід зазначити, що проблематика теоретико-правового дослідження вказаних питань зумовлюється невизначеністю та дискусійністю розуміння в науці теорії держави і права понятійних аспектів системного способу тлумачення правових норм; ознак системного способу тлумачення правових норм, а також його місця в системі юридично значимої діяльності.

Проблематика розуміння поняття, сутності, природи, змісту та структури системного способу тлумачення правових норм не є новою, однак єдиних підходів до цих питань на сьогодні в юридичній науці не вироблено. Окрім того, проблематика системного способу тлумачення правових норм потребує відповідного наукового саме загальнотеоретичного переосмислення в контексті сучасних реалій розвитку права, тих особливостей, які впливають на його зміст, результативність тощо. Тому метою цієї наукової роботи буде аналіз стану наукової розробки питань системного способу тлумачення норм права, уточнення поняття та ознак вказаного способу тлумачення правових норм.

Тлумачення правових норм є складним правовим явищем, яке зумовлюється тими способами, за допомогою яких проводиться таке тлумачення. Від того, на скільки науково обґрунтовано та доцільно з точки зору юридичної практики буде обрано систему способів тлумачення, тим об'єктивніше та результативніше буде здійснено саме тлумачення правових норм. У змісті єдиного на сьогодні дисертаційного дослідження, яке присвячено питанням системного тлумачення, його автором М. Л. Дворніковим зроблено спробу обґрун-